

HESSEL JONGSMA

REBELSE ONDERWIJZER ZORGT VOOR TWEEDELING IN DE KOEDIJKER GEMEENSCHAP

WIE WAS HESSEL JONGSMA

Hessel Jongsma werd op 11 augustus 1888 in Nieuwe Pekela geboren. Zijn vader was Tjipko Jongsma (1858-1936), commies in dienst van het rijk, en zijn moeder Trijntje Weers (1859-1939)

Hessel werd onderwijzer. Met dit beroep was hij wel bekend, want ook zijn grootvader en zelfs zijn overgrootvader waren schoolmeester van beroep. Het zat dus “in de familie”.

Naast zijn studie hield hij zich ook uit liefhebberij bezig met dichten en het schrijven van proza. Hij wist toen nog niet, dat dit later zijn beroep zou worden.

Op 27 juli 1926 trouwt hij in Schiebroek (Rotterdam) met Henderkien Cornelia Heimans.

ONDERWIJZER IN KOEDIJK

De onderwijzer in opleiding zal ongetwijfeld hier en daar stage hebben gelopen en kon op 1 december 1908, hij was toen 20 jaar, in tijdelijke dienst komen bij de gemeente Koedijk, als onderwijzer op de lagere school.

Kerkebuurt met de school

De nieuw benoemde onderwijzer vond in Koedijk een onderkomen in de herberg van Abram Bak en zijn vrouw Maartje Vredenburg. Als commensaal (kostganger) bleef hij daar wonen tot zijn vertrek uit Koedijk in 1911.

Hessel Jongsma had naast Koedijk ook gesolliciteerd bij de gemeente Noord-Scharwoude en nauwelijks begonnen in Koedijk wordt hij daar tot onderwijzer in vaste dienst benoemd. De gemeente Koedijk komt direct met een tegenbod. Hij kan ook hier in vaste dienst komen ingaande 1

januari 1909 en kan daarbij ook meer verdienen. Als tijdelijke kracht verdiende hij 600 gulden per jaar, als vaste kracht wordt dit 650 gulden.

De onderwijzer bedankt dan voor de benoeming in Noord-Scharwoude en geeft er de voorkeur aan in Koedijk te blijven.

Als onderwijzer, maar ook als dichter, is hij bij kinderen, ouders en collega's geliefd en er is niet het minste op hem aan te merken.

Dan komt het feest ter ere van het 40-jarig bestaan van het Schoolverbond er aan begin 1910 en het schoolhoofd, meester Wassenaar, wil de schoolkinderen dan ter ere van dit feest een vijftal vaderlandse liederen laten zingen. Meester Jongtsma heeft echter pedagogische bezwaren tegen drie van deze vijf liederen en weigert deze aan zijn leerlingen te leren en daarop met hen te oefenen. De liederen waar het hier om gaat zijn het Wilhelmus, Wien Neerlandsch Bloed en Het is plicht dat iedere jongen.

Meester Kees Wassenaar

Het schoolhoofd, de heer Wassenaar, stelde burgemeester Kooiman van Koedijk en de schoolopziener van deze weigering op de hoogte. Doch ook deze autoriteiten konden de jeugdige onderwijzer/dichter niet overtuigen aan het verlangen van het schoolhoofd te voldoen en de kinderen ook deze liederen te leren. Ontslag dreigde.

Dan adviseert de heer Van Hattum, schoolopziener in het arrondissement Alkmaar, de onderwijzer Hessel Jongtsma te ontslaan met behoud van 6 weken salaris. Dit advies werd door de gemeenteraad met algemene stemmen overgenomen en de onderwijzer per dezelfde dag, 24 maart 1910, ontslagen.

Burgemeester Kooiman

Hessel Jongtsma verzoekt nu aan Gedeputeerde Staten van Noord-Holland het raadsbesluit nietig te verklaren.

Hij stelt onder andere dat de weigering om zijn leerlingen de liederen te leren geen invloed op zijn functioneren en de kwaliteit van zijn onderricht heeft en zal hebben. Dit blijkt onder meer uit het feit dat hij nimmer opmerkingen heeft ontvangen en de verklaringen van de schoolopziener en het hoofd der school, die van een "hoge tevredenheid" spreken.

Ook stelt hij dat zijn leerplan hem wat zangonderwijs betreft niets anders voorschrijft dan "zingen van eenvoudige liedjes op het gehoor" en de keuze van die liedjes aan de klasse-onderwijzer wordt overgelaten. Hij vindt dan ook dat hij terecht deze, zijns inziens onkinderlijke, veel te moeilijke en in het geheel niet eenvoudige liedjes, niet aan zijn leerlingen wil leren of die met hen repeteren.

De weigering werd, omdat er onder het vijftal liederen toevallig drie Vaderlandse liederen bevonden, door burgemeester Kooiman als een demonstratie aangemerkt. Hij bracht hierbij duidelijk de neutraliteitskwestie naar voren. Nadrukkelijk heeft hij de burgemeester gezegd, dat naar zijn mening deze politieke neutraliteitskwestie niet in de school thuishoort en dat zijn beslissing alleen op pedagogische gronden gestoeld was.

Verder heeft de burgemeester hem als gemeenteambtenaar met geen woord over ambtelijk ongehoorzaamheid aangesproken.

De burgemeester dreigde hem daarna met ontslag, doch hij, Jongsma, betoogde, dat daar geen rechtsgrond voor was, zolang hij de Wet op het Lager Onderwijs of de plaatselijke instructie niet had overtreden.

De burgemeester vroeg Jongsma daarna of hij wel vaderlandsliefde wilde aankweken bij zijn leerlingen. Volgens hem had de burgemeester bij de sollicitatie echter gelegenheid genoeg gehad zich hiervan te overtuigen. Hij adviseerde de burgemeester, zodra er zich onvaderlandslievende verschijnselen zouden voordoen bij zijn leerlingen of de ouders zouden klagen over antinationaal onderwijs, hij hem opnieuw kon voordragen voor ontslag.

Verder was hij nooit van plan geweest het schoolfeest niet bij te wonen. Hij had evenals zijn mede bestuursleden van het Schoolverbond met de lijst gelopen om het nodige geld bijeen te brengen. Doch nu door het conflict met het schoolhoofd, had hij hiervan afgezien, om alle gelegenheid tot een botsing weg te nemen. Dit had hij tegen de voorzitter van het Schoolverbond, de heer Wassenaar gezegd. Hij deed dit natuurlijk als commissaris van het Schoolverbond, want als onderwijzer is hij

volkomen vrij in het al-of-niet bijwonen van het feest, omdat het hier geen gemeentefeest betrof. Overigens blijkt, dat zijn collega mej. Mesman, de onderwijzeres, nooit aan het schoolfeest deelneemt. Hiertegen is ook nooit bezwaar gemaakt.

En omdat hij van de heer Wassenaar geen vakantiedag kon opnemen op deze feestdag, de 18^e maart, was hij wel bereid geweest te werken. Er waren echter geen kinderen, want die waren op het feest.

Als laatste stelt hij nog, dat hij in het meest ongunstige geval, hoogstens ambtelijk ongehoorzaam is geweest, maar dat dan de straf voor deze geringe overtreding toch wel abnormaal zwaar is.

Op de zondag na het ontslag werd een zeer druk bezochte protestvergadering gehouden tegen het ontslag van onderwijzer Hessel Jongsma in het lokaal

van de heer Bak. Deze vergadering was belegd op initiatief van de ouders van schoolgaande kinderen en stond onder voorzitterschap van de heer Jb. Zwetsman, terwijl Jongsma zelf als spreker optrad. Hij trachtte hierbij aan te tonen, dat het ontslag niet terecht en onbillijk was.

Hij noemde het ook onrechtvaardig, dat hij niet door de Gemeenteraad was gehoord, een veroordeling zonder enige vorm van proces. Het aanwezige raadslid Beets deelde daarop mede, dat hij het als raadslid niet nodig had gevonden de heer Jongsma te horen, omdat hij geloof hechtte aan de verklaring van het hoofd der school, de schoolopziener en burgemeester en wethouders. Daar kwam bij, dat hij van buitenaf reeds zo veel van de zaak wist, dat zijn oordeel toch niet meer gewijzigd zou worden.

Aan het eind van de bijeenkomst werd een motie, waarin ontstemming over het ontslag wordt uitgesproken, ingediend en onder daverend applaus aangenomen.

Uiteindelijk wordt door Gedeputeerde Staten het ontslag toch goedgekeurd.

Nederlands elftal

Lang daarvoor, in De Groene Amsterdammer van 12 april 1914, hield auteur Hessel Jongsma het op de 'uiterlijke schoonheid' van het spel, de tactiek en de gemeenschapszin van het team. Niet minder dan 22.000 toeschouwers waren die zondag naar het nieuwe Amsterdamse stadion getrokken om Nederland te zien spelen tegen Duitsland. Vanwaar die plotselinge belangstelling, ook onder het denkend deel der natie? De auteur zocht krampachtig naar een verklaring: 'Het is een genot te zien hoe de dikwijls welgebouwde, moderner en vreemdzamer gladiatoren elkander in de arena bekampen, met aanwending van al hun krachten en uiterste behendigheid, dikwijls met respectabele durf en kleinachten van lichaamspijn.'

Deze zaak bereikte ook de landelijke pers en er werd uitvoerig over geschreven. Enkele krasse uitspraken van deze en gene:

“Die domme “boeren raadsleden” hebben dan toch maar weer bewezen, dat ze toch dikwijls heldere koppen hebben. En of ze gelijk hadden met zo’n anarchist verandering van klimaat toe te wensen!”

“Ook de Amsterdamse antirevolutionaire wethouder gloeit van liefde voor de openbare school, maar wij moeten oppassen voor die liefde, het is de liefde welke de slager voor zijn varken koestert”

“Het Volk zegt, dat de Gemeenteraad van Koedijk in meerderheid katholiek is. De meerderheid is echter liberaal. Hieruit blijkt wel hoeveel vooroordelen er zijn bij de redactie van deze krant”

“Een meisje van ongeveer 8 jaar zei tegen de kostjuffrouw van hun schoolmeester: Juffrouw, u moet meester vanmiddag maar geen eten geven, want hij stuurt ons schoolfeest in de war!”

“Wil het kieke (meester Jongsma) niet wijzer zijn dan de hen (meester Wassenaar)?”

“Zijn de gemoederen, zelfs in Koedijk, reeds zo verhit door het geschrijf in de klerikale bladen, dat zij tot een dergelijke daad overgaan?”

“In 1573 begon in Alkmaar de victorie der ware vrijheid van gedachte, waaronder Nederland is groot geworden. In 1910 begint in Koedijk de ondergang van die zelfde heerlijke beginselen, door welke onderdrukking Nederland zal gebracht worden onder het drukkende juk van het klerikalisme.”

“Al te gauw zou de holle klank van de lege broodtrommel de stem van het pedagogisch geweten overklinken. Daar bedanken ze feestelijk voor en ... blijven met hun pedagogisch geweten, hun rode beginselen trouw.”

In januari 1911 vertrekt Hessel Jongsma uit Koedijk en gaat naar Amsterdam.

DE DICHTER EN SCHRIJVER HESSEL JONGSMA

In Amsterdam wordt hij journalist en schrijft onder andere in De Groene Amsterdammer, in de Haagse editie van Het Volk, Elsevier, de Leeuwarder Courant en zeer waarschijnlijk nog meer. Hij schrijft in de kranten artikelen over diverse onderwerpen, zelfs een filosofisch verhaal over voetbal, feuilletons (Motor “H2715”; De sombere viool; Juf) en is recensent toneel en film bij de Haagse editie van Het Volk, waar hij in 1936 wordt opgevolgd door de bekende Simon Carmiggelt.

In 1913 komt een boek van hem uit met een kritische beschouwing over de wijze waarop het Leger des Heils gevallen vrouwen, kinderen, daklozen en behoeftigen in zijn huizen behandelt en over de

**INSTITUUT VOOR
ARBEIDERSONTWIKKELING**

**Voordracht-Uitbeelding
van „PEER GYNT”**

van HENRIC IBSEN in het Grand „Hotel Britannia”
op **Donderdag 13 Oct. a.s.**, 's avonds 8 uur.

Medewerkers : RU MULDER, Voordracht.
RUDI MEES, Dansen.
GRETA WEIJNSCHENK-HOGENBIRK, Sopraanzang

Inleidingen van HESSEL JONGSMA, uit te spreken door een
tooneelspeler. — Muziek door orkest met aan den vleugel
CAROLINE LANKHOUT.

Entrée kaarten worden van heden af aangeboden à **60 cent** door
de sectiehoofden. Om teleurstelling te voorkomen raden we
aan U bij de eerste aanbieding van kaarten te voorzien.

misleidende voorstellingen welke het van zijn werk en zijn financiële toestand geeft.
Ook schrijft hij een boek Positie en mogelijkheden van het amateurtoneel in Zeeland.

Er verschijnen ook enkele toneelstukken van zijn hand (zoals Fatteg; Het Vergif) en hij schrijft een inleiding bij een uitvoering van Peer Gynt.

Naast dit alles blijft hij ook het maken van gedichten trouw.

Enkele gedichten worden gepubliceerd in het literaire tijdschrift De Gids. In de literaire kringen heeft hij zoal contacten met de dichter Albert Verwey.

GEDICHT VAN HESSEL JONGSMA

Van het bevende licht

I

De nacht als een Gebed van rouw en boete,
één lange, donkre zucht van diepe spijt,
waar ging met trage, aarzelende voeten
tot sterven deze hóóge Lichte-tijd.

De boomen met hun zwarte stammen wroeten
rondom in deze droeve roerloosheid
als sombre werkers die in dichte stoeten
zich dringen in den vreugdeloozen strijd

Wij zij daar heel deemoedig in gekomen
met onze mooie, diepe Vreugde-oogen,
en onder àl die zwarte armoe-boomen,
in àl die valsche somberheid, wij togen
in 't zachte streelen van ons blank verwachten,
dat wij ons hoogste, teêrste Schoonheid dachten ...

II

Ons Leven wordt van Liefde vroom en heilig,
een wereld groot en wijd, en licht en veilig,
waar je met vochtig oog te kijken staat
hoe 'r àl die fijne, reêre schoonheid gàat
en lèèft, ... fijn-bevend; ... een schip, blankzeilig
in glanzelucht; ... een vogel, wit, snelijlig; ...
een wollekje; ... wat zon en boome-praat
over de Wereld en haar licht gelaat ...

Dicht voel je langs je wangen en je haar
 die groote Vreugd als huivrende verwachting
 van iets onzegbaar-teers ... 't is, of nou daar
 heel binnen in je Ziel uit Smart-verklachting
 een bevend-warm geluidje groeit, als 't schreien
 van 'n kind, dat komt zacht-blank in 't Leven glijen ...

III

Van 'n kind, dat komt zacht-blank in 't Leven glijen,
 de vuistjes en de voetjes angstig-dicht
 en fijn-schuw tegen 't lijfje; ... wat heel licht,
 fijn haar; ... dat zachte, warme, zijen
 vel; ... 't d'òet niet, dan met dichte oogen schreien;
 weet je, dat 't mooi en veilg-rustig ligt
 en dat het met z'n levensjong gezicht
 niets van het harde Leven heeft te lijen ...

Zóó, als zóó'n kind, wou ik jou, Liefste, houden,
 dat niets van strijd en pijn jouw zachtheid moeit,
 niets in de wereld òm jou, dan warm-gouden
 vervreugding, die met sterke, blije armen groeit
 hoog over 't Leven, en met trouwe oogen
 jou geeft dit wonder-vrome Mededoogen ...

HESSEL JONGSMA

(In 1910 gepubliceerd in De Gids)

TENSLLOTTE

Verder heb ik niets meer kunnen vinden van Hessel Jongtsma, onderwijzer in Koedijk van 1908 tot 1911. Hij zal niet meer leven, maar zijn er nog nazaten van hem? Foto's van hem heb ik evenmin gevonden maar zo'n gedicht, dat maakt toch alles weer goed!

Cor Visser

Bronnen: Bevolkingsregister Koedijk, Gemeente Archief Koedijk, De Gids, De Groene Amsterdammer, Het Volk, Alkmaarsche Courant